

הלכות קידוש

סימן רעא

סדר בניסתו לביתו כליל שבת וברכת

הבנים והתלמידים והרחת בשמים

א. סעי' א', שו"ע: כשיבוא לביתו ימהר לאכול מיד. וכשנכנס לביתו יאמר¹ בקול רם ובשמחה יתירה 'שבת שלום ומבורך', ואפילו אין איש בבית, כי בזה מקבל את פני השבת כלה מלכתא בביתו, ויסתכל² בנרות השבת ויכוין אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור, ויאמר³ 'וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'.

ומנהג עוד מימי⁴ הקדמונים ראשונים כמלאכים לברך האב את צאצאיו הגדולים והקטנים והרב את תלמידיו בלילי שבתות אחר התפילה או בכניסה לבית, שאז חל השפע, וצינורות הברכות פתוחים בעת ההיא, ואין שטן

ואם²⁶ אין לו שהות בערב שבת, יקרא בשבת מתי שיוכל.

וגודל מעלת שיר השירים כבר הוזכר בחז"ל²⁷ ובזוה"ק בכמה מקומות, וכולו²⁸ יראת שמים וקבלת עול מלכותו ומעורר האהבה שבין ישראל לאביהם שבשמים, ולכן²⁹ זמנה בכניסת השבת לכבוד כלה עליונה לעורר האהבה בין דודים לעילא, ועיקרה³⁰ על גאולת ישראל הראשונה (יציאת מצרים), ואם שומרים ישראל שתי שבתות נגאלים, והאומרה³¹ בכוונה ניצול מדינה של גהינום בכל השבוע.

ויש³² לזהר מאד באמירתה בדקדוק התיבות, ולא יפסיק באמצע קריאתה אפילו בדברי תורה, לפי שכל פסוקיה מסודרים בסדר מעלות המדות העולמות העליונים הקדושים, ואם לא ידקדק היטב יעשה פירוד. ומי³³ שאין לו פנאי יאמר עכ"פ ד' פסוקים, שתחילתן ר"ת יעק"ב, כדאיתא בסידורים, ויש בו סוד 'והאכלתיך נחלת יעקב אביך'.

שבת ויסוד ושורש העבודה שם. 26. שם. 27. ומובא בט"ז סי' רפ"ח סק"ב ומשנ"ב שם סק"ד בשם מדרש הנעלם על רבי עקיבא שהיה בוכה מאד באמרו שיר השירים באשר ידע עד היכן הדברים מגיעים. וע' בפרש"י בתחילת שיר השירים. 28. סידור יעב"ץ בשם מדרש תנחומא (תצוה). 29. סידור רבי שבת. 30. ס' כסא רחמים להחיד"א מסכת סופרים פי"ב אות ג'. 31. מעשה רוקח ריש מס' שבת. 32. תו"ד יסוד ושורש העבודה שם. 33. סידור השל"ה בשם רבי אברהם תלמיד הרמ"ק, ס' אור צדיקים למהר"ם פאפירש זי"ע. בס' דברי חנה השלם (ח"א עמ' י"ב) מש"כ בנוסח ה'רבון כל העולמים' שלאחר שיר השירים (שמקורו בתיקוני שבת הקדמון) 'אשר הם חתומים בה בכל תנאיו', אין לו פירוש, והנראה שהכוונה על ר"ת תיבותיו נ'קודותיו א'ותיותיו ו'טעמיו (וכפי שכתוב בתחילת הרבון) והיו"ד היה קו וסימן לר"ת, והמדפיס טעה בזה.

רעא - 1. שער הכוונות סדר ליל שבת, הו"ד בכה"ח סי' רס"ב סק"ו. ובס' סידורו של שבת (שורש ב' ענף ב') מפליא מאד אמירה זו, ועיקרה להזכיר בחינת יסוד הנקרא 'שלום', עיי"ש, ובהמשך דבריו מלמד זכות על ההמונים שאין אומרים כן כי סומכים עצמם על אמירתם פיוט 'שלום עליכם' (ומדבריו נשמע דבאמירת שבתא טבא (אגוטן שבת) לא יצא ידי ענין זה, כי אינו מזכיר 'שלום', אלא באמירת 'שבתא טבא' מקיים מצות 'זכור את יום השבת', וכמ"ש בבה"ט (סי' ש"ז סק"ב) ומשנ"ב (שם סק"ה) בשם השל"ה שמשום כך אין לומר בשבת לילה טוב וצפרא טבא וכדו' אלא שבתא טבא, ועוד איתא בשם צדיקים (ע' טעמי המנהגים תכ"ח) דבשבת לילה כיום יאיר). 2. שער הכוונות וכה"ח שם סק"ז, ועיי"ש שאפילו מדליק נרות רבים יכוין על ב' נרות כנזכר, ועיין לעיל סי' רס"ג אות ב' שנכון שיהיו שני נרות מיוחדים וניכרים משאר הנרות, כנגד זכור ושמור. 3. כה"ח סק"א, אם לא אמרו זאת בעת עריכת השלחן. 4. המובא לראשונה בספר החיים (אחי המהר"ל מפראג) חלק ג' פרק ו', וכפי הטעם דלהלו. וכ"ה בס' מעבד יבוק

ואין פגע רע שיקטרג על הברכה, ויזהר⁵ לברך ולהודות להקב"ה קודם שמברך לצאצאיו. ונחלקו המסורות⁶ אם להניח שתי הידים על ראש המתברך או יד ימין⁷ בלבד. והנה אף שיש רבים⁸ הנמנעים מלברך בפרהסיא עם שימת הידים, אבל מכל מקום לא ימנע מלברכם מפה לאוזן, או בינו⁹ לבין עצמו, האב לצאצאיו והרב¹⁰ לתלמידיו, ויעתיר¹¹ עליהם בכל הטוב בעת רצון זה. ועל פי קבלת האר"י ז"ל¹² סוד גדול לנשק ידי אמו בעת רצון זה. ועל פי קבלת האר"י ז"ל¹³ יש בעת רצון זה לברך ברכת הריח על הדסים או שאר¹⁴ מיני

אוצר החכמה

(שפתי רגנות פמ"ג), ובסידור יעב"ץ ופלא יועץ (ערך ברכות) ועוד. 5. החיד"א זי"ע בס' דבש לפי (מערכת ב' אות ט') עפ"י זוה"ק (ח"א כ"ו: ורכ"ז: דאל"כ ברכא לא מתקיימא. ובכמה סידורים מובא נוסח הברכה "יתברך ויתרומם שמו של ממ"ה הקב"ה", ואח"כ ישימך א' כאפרים וכמנשה (ולבת כשרה רבקה וכו') יברך ה' וכו', ובס' מעבר יבוק שנכון מאד לומר אח"כ הפסוק "ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'", ובמקור חיים לחו"י בשם אביו לומר אח"כ הפסוק "כי אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לך". 6. בסידור רבי שבתי ובמעבר יבוק (שם) יברך ביד אחת. ומאידך היעב"ץ בסידורו יוצא בחריפות נגד אלו המונעים עצמם מלברך בשתי הידים שסודו גדול, וע"ע בס' קכ"ח אות ו' בענין זה. 7. ועפ"י תורת הקבלה גם איטר יד יברך בימין דעלמא שהוא המכוון נגד סיטרא דימינא שהוא כנגד צד הרחמים והחסד. 8. וכפי המובא במקור חיים לחו"י סי' (ע"ר) כבר בימיו היו רבים נוהגים שלא לברך הילדים, וכן בכתבי האריז"ל אין מובא ענין ברכת הילדים בליל שבת. ובס' מנחם ציון בשם מהר"מ מרימנוב זי"ע (דרושים לפסח) שהעדיפו לברך עם הנחת הידים על הראש רק לעיתים רחוקות בעת רצון כבערב יוה"כ וקודם כניסתו לחופה כי דבר יקר הוא מאד, ואין לעשותו כהרגל ומלומדה, עיי"ש. 9. ודבר חידוש מצינו בחת"ס (עה"ת פ' נשא ד"ה כה תברכו) כשמברכים התלמידים והבנים נוהגים לברך בלחש ולא ישמעו המתברכים, עיי"ש ולא ביאר הטעם בזה. 10. סידור יעב"ץ, כה"ח סק"ז. ובסידור רבי שבתי חייב להקביל פני רבו (ע' סוכה כ"ז: ו) לעבור לפניו בברכת שבתא טבא כדי שיושפע עליו קדושת שבת מכח רבו. ויש לציין דברי הדעת זקנים מבעלי התוס' (פ' שופטים כ' י') שהמשיב על ברכה יש לו להוסיף ברכה, ואכן גדולים וצדיקים היו נוהגים כשעברו לפניו בברכת שבתא טבא היו משיבים שבתא טבא ושנה טובה (ע' רמתיים צופים על תנדב"א עמ' י"ד אות י"ב שכן נהג מוהרש"ל מלענטשנע ובסידור בית אהרן בהגהות הרי"מ מקאזניץ שכן נהג הבית אהרן מקארלין, זי"ע). 11. וכדברי היעב"ץ בסידורו "וכל אחד יוכל להוסיף ברכה משלו כפי צחות לשונו". ועיין לקמן סי' רפ"ח אות ה' שאין להעתיר בשבת על כל צרה (שלא תבוא) אלא רק על העתיד הטוב, ובמחשבה (אם אינו גורם לצער) שפיר קיל טפי על כל הענינים, עיי"ש היטב. 12. שער הכוונות, הו"ד במג"א ריש סי' רע"ד ובבה"ט סי' רס"ב סק"ב, מקו"ח לחו"י, ובכה"ח שם סק"ה וסק"ז. והחיד"א (במורה באצבע סי' ד' אות קמ"ב) כותב שיש לנשק ידי אביו ואמו, וכן הוא בפלא יועץ (שם) ובבן איש חי (ש"ב בראשית כ"ט), אמנם הכוונות שבכתבי האריז"ל הוא על ידי אמו, ובס' פתח הדביר (סי' זה) שאם כי מלשון שער הכוונות משמע לנשק שתי הידים, אין נוהגין כן, אלא יד ימין, וכ"ה במשנת חסידים, ובלשון שער הכוונות משמע שיש לנשק ע"ג האצבעות. וע"ע בזה בס' באתי לגני ח"ד עמ' מ"ה, כה"ח סק"ז. 13. מג"א ריש סי' רס"ב (ומש"כ שגם בשחרית נהג כן, ע' לקמן סי' רפ"ט אות א'), כה"ח שם סק"ח בשם שער הכוונות ליקח ב' אגודות הדסים (כשבכל אגודה ג' בדים - חסד לאברהם אזולאי, בן איש חי ש"ב בראשית כ"ט) ויחברם יחד ויקיף השלחן דרך ימין (והוא ההקפה השניה, והראשונה היא כשבא לביתו ובלא הבשמים בידו, כמבואר בשעה"כ), ויאמר זכור ושמור בדיבור אחד נאמר, אשה ריח ניחוח לה', ויכוין ב' פעמים הו"ס גימטרי' חק"ל כנגד סעודה זו שהיא חקל תפוחין קדישין, שעליה נאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה', וע"ע בבני יששכר שבת מאמר ג' אות י"ז, דברי תורה ח"ד אות ל"ה. ובדרכי חיים ושלום (אות שפ"ה) כשהיו מכובדים עמו בראש השחן לא הטריחם ולא הקיף את השלחן אלא הסיב פניו לימין ולשמאל בעת ההרחה. 14. מנהגי חת"ס שלקח עשבי בשמים ובירך עליהם בביהמ"ד מיד לאחר שקיבל שבת באמירת

בשמים, ומנהג נכון וישר הוא גם¹⁵ על פי נגלה, עדיין קודם קידוש ובמלכושי¹⁷ כבוד שבהם
וסגולה¹⁶ היא לבנים חכמים וצדיקים.

התפלל, פותחין בנעימה ובקול רם באמירת¹⁸
שלום עליכם וכו' רבון¹⁹ העולמים וכו' אשת²⁰
חיל וכו', ויש²¹ נוהגים גם לומר אתקינו סעודתא
וכו' שתיקן האר"י ז"ל ומאמר²² הזה"ק (זכור
את יום השבת וכו' רבי יצחק פתח ואמר וכו'),

בענין פיוט 'שלום עליכם' וכו'

[מא"ת 1234567]

ב. שם: ימהר לאכול מיד. וקודם לכן, כשהוא

מזמור שיר ליום השבת. ועוד נאמר בזה הרבה בספרי מנהגי גדולי הדורות במיני הבשמים שנטלו להריח, ובזמן ההרחה, מיד לאחר התפילה עוד בביהמ"ד או בביתם קודם שלום עליכם או קודם קידוש או בשעת הסעודה ולאחריה. ויש לזהר בברכה המכוונת למין הריח. והדסים ברכתם 'בורא עצי בשמים', ויקדים ברכה זו לעשבי' או 'מיני' (על צפורן). והמברך ברכה אחת 'מיני בשמים' כשיש בידו סוגי עצי ועשבי יש לו על מי לסמוך, אך לכתחילה יברך על כל מין ברכתו הראויה, עיין סי' רט"ז אות י"ב. 15. וכדאיתא בגמ' שבת ל"ג; וגם כדי להרבות בברכות בשבת להשלים מספר מאה ברכות, וכדלקמן סי' ר"צ אות א'. 16. מהרש"א (שבת, שם ד"ה חד) "כמו שבנרות שבת זוכים לבנים לתמידי חכמים, הכי נמי בהדסים, על שם בנים צדיקים שנקראו הדסים". 17. קיצור של"ה שיש נוהגים לעשות קידוש במלבושים כמו שהולכים בעת התפילה ואשרי להם. 18. הותקן ע"י חכמי המקובלים מתלמידי האריז"ל, והובא לראשונה בס' תיקוני שבת (שנת ש"צ, המוזכר הרבה במג"א). ואומרים כל חרוז ג' פעמים כדי לחזק הענין בענין דברי חז"ל (מנחות ס"ה). מגל זה מגל זה וכו' - ליקוטי מהרי"ח. ואומרים אותו בעמידה - סידור כתר נהורא. ובענין נוסח **ממלך מלכי וכו'** - בסידור יעב"ץ (סדר ליל שבת אות י') הנוסח "מלך מלכי" וכו', והסכים לדבריו בבן איש חי (ש"ב בראשית אות כ"ט), ועיין שו"ת מים חיים ח"א סי' קנ"ט ושו"ת שואל ושאל ח"ב סי' ב'. ובענין אמירת 'צאתכם לשלום' וכו' מצינו לתמוה על לשון זה (עיין מחצית השקל סי' רס"ב סק"א), ויש אומרים לומר 'בצאתכם לשלום' וכו' וקאי על ברכוני לשלום שיברכו גם בשעה שיוצאים (מחזיק ברכה להחיד"א סי' רס"ב סק"ב, שלחן הטהור סי' רס"ב סעי' ג', וע"ע כה"ח סי' רס"ב סקט"ז), ויש שנהגו לומר צאתכם ובואכם לשלום (ליקוטי מהרי"ח בשם מוהרי"ש משינאוא זי"ע, ס' שלחן אש בשם רבו בעל ערוגת הבושם זצ"ל), ובסידור הרב ליכא לחרוז זה, וכן במנהגי מהר"ם א"ש (זכרון יהודה) והייטב לב (ליקוטי מהרי"ח) ואא"ז זצ"ל ועוד. ובענין נוסח 'מלאכי השרת' - בחומש היכל הברכה (בראשית ט"ז): שאין לאמרו אלא בחרוז הראשון, עיי"ש טעמו עפ"י הסוד, ובמשמרת שלום (סי' כ"ז אות ח') שאבותיו אמרו כל החרוזים בשוה. ובעצם אמירת פיוט שלום עליכם מצינו במנהגי חת"ס שהיה נמנע מלאמרו כשם שאין אנו אומרים 'התכבדו מכובדים' (שו"ע סי' ג' סעי' א') משום דמחזי כיוהרא, אמנם כבר האריך הרבה היעב"ץ במור וקציעה (סי' ג') להבדיל בין הדברים, ובליל שבת לכל אחד יש שייכות לומר שלום עליכם (ועוד כתבין בזה שם אות א'), וע"ע סידורו של שבת (שורש ב' ענף ב'), ובס' זכרון למשה מכתב ט' בשם מהר"מ שיק שבטח גם רבו החת"ס זי"ע אמר שלום עליכם אלא אמרו בינו לבין עצמו בלחש. 19. ויש שכתבו שלא לומר הבקשות והתחינות שבפיוט זה משום איסור שאילת צרכיו בשבת (ע' שע"ת סי' רס"ב סק"ב, שו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קכ"ה, ובסידור יעב"ץ, מחזיק ברכה שם סק"ג), ובליקוטי מהרי"ח כ' שהמנהג במחוזותיו לאמרו כולו, דתחינות ובקשות שנתייסדו לאומרם בשוה לכולם כקטון כגדול אין בו משום איסור וכטופס תחינה הוא שתקנו חכמים (וכדלקמן סי' רפ"ח אות ה'), וע"ע שו"ת שבט הלוי ח"א סי' נ"ז. ובענין נוסח 'ואשנה ואשלש עוד להעיד על כוסי' - ע' ליקוטי מהרי"ח ודרכי חיים ושלום אות שפ"ד דהול"ל והעדתי ושניתי וכו' ואשלש עוד, כי הרי כבר אמר ב"פ ויכלו בביהכ"נ (וכן נהג אא"ז זצ"ל), ועיי"ש ליישב מנהג העולם. עוד מצינו נוסחאות לומר 'כי הדלקנו נרותינו והצענו מטותינו', או 'והוצע מיטתי' כשהוא בעצמו לא עשה זאת. ובענין 'צאתכם לשלום' שבסוף הפיוט - גם בזה מצינו שלא אמרוהו (דרכי חיים ושלום שם בשם דרכי תשובה) ויש שאמרו גם בזה צאתכם ובואכם לשלום (ליקוטי מהרי"ח בשם מוהרי"ש משינאוא). 20. סידור של"ה וסידור יעב"ץ, כה"ח סי' רס"ב סק"ח ועוד. הרומו לשכינה. דבליל שבת נמראת השכינה 'אשת חיל'. ובסידור צלותא דאברהם בשם ספרים

ויש²³ הנוהגים לומר מזמור לדוד ה' רועי וכו'. וכשחל יום טוב בערב שבת או בשבת וכן בשבת חול המועד, יש²⁴ שכתבו שלא לומר הזמירות הנ"ל, כי יש בו משום ביוש וזלזול ליו"ט שמקבלים פני שבת ולא פני יו"ט, וכדאיתא בשערי תשובה (סימן ע"ר סק"א) לענין סדר תפילת ליל שבת, וכדלעיל סימן רס"ז אות ג', ויש²⁵ הנוהגים לומר הזמירות כרגיל, ונהרא נהרא ופשטיה.

בענין להסמיך הקידוש והסעודה מיד

לאחר גמר התפילה

^{אוצר החכמה}

ג. שם: ימהר לאכול מיד. וכדברים האלה מצינו גם בשו"ע (סימן תע"ב סעי' א') לענין

^{אוצר החכמה}

דקאי על שבת כלה מלכתא בת זוגו של כנסת ישראל. 21. כה"ח שם סק"ח עפ"י סידור הרש"ש. ובשער הכוונות כ' שהאריז"ל היה אומרו בתוך הסעודה, וע"ע בס' פתורא דאבא ענין השלחן סק"ב, ובסידור של"ה מובא לומר כאן ח' פרקי משניות שבת שתיקן האריז"ל לומר בכל סעודה ח' פרקים יחד כ"ד קשויי כלה. ומלשון שעה"כ משמע שיש לאמרו בתוך הסעודה. 22. סידור יעב"ץ, כה"ח שם. 23. עפ"י שער הכוונות, סידור הרב. 24. אלף המגן על מט"א סי' תקפ"ג סק"א, דברי תורה ח"ט אות ע"ב, והיינו פיוט שלום עליכם, רבון העולמים ומודה אני, ופיוטי האריז"ל (ע' שפתי צדיק פסח אות ע"ב, שם משמאל שבת חוה"מ סוכות תרע"ג), אבל אשת חיל (ע' ד"ת שם) ושאר זמירות שבת אין שום מניעה. 25. מטה אפרים סי' תקפ"ג סעי' א', (וע' בשע"ת הנזכר), ויש העושים איזה שינויים מסויימים או אומרים בלחש, וכל אחד יחזיק במנהגו. וע"ע בכ"ז בשו"ת דברי יציב ח"א סי' קכ"ג, שו"ת ויען יוסף ח"ג סי' ת"כ. 26. שו"ת כת"ס או"ח סי' ק"ח. 27. והוא עפ"י הב"ח והמג"א (וע"ע רמב"ן עה"ת שמות כ' ח' ותשובות הרשב"א ח"ד סי' רצ"ה שהוא כעין קידוש שנת היובל, שבכניסתו צריך לומר 'מקודש'), אמנם בסידור יעב"ץ כתב הטעם משום זריזין מקדימין למצוות, ובשו"ע הרב (סעי' ב') כתב "ומצוה מן המובחר לקדש סמוך לתחילת כניסתו בכל מה שאפשר" וכו', משמע שאינו מעיקר הדין, ושאר ראשונים והפוסקים סתמו דבריהם ולא פירשו טעם בדברי הטור מדוע יש לקדש מיד. 28. וכדלהלן אות ו' עפ"י כמה פוסקים דבאמירה בעלמא סגי, וא"צ דווקא נוסח התפילה 'מקדש השבת'. 29. וכדלקמן במשנ"ב סק"ב וביה"ל (ד"ה מיד) דמסתמא דעת האדם לצאת י"ח מצות קידוש כשהוא כתיקונו על הכוס ובמקום סעודה. 30. כמבואר במשנ"ב הכא בשם המג"א בשם הרמ"ע מפאנו. ואם כי לכאורה הדברים סותרים זא"ז מהא דהנ"ל שמסתמא דעת האדם לצאת יד"ח קידוש בביתו על הכוס, על כרחך צריך לומר, דאף שיוצא י"ח קידוש השבת בתפילה, שפיר מקיים שוב מצות עשה דאורייתא בשעת קידוש על הכוס, אם כי מדין תורה חובה אין עליו, כי כבר קדשו בתפילה (ורק מדברי חכמים עדיין החובה לקדשו על הכוס ובסעודה), מ"מ מצוה קיומית איכא מן התורה בכל פעם שמקדשו (דודאי לא גרע מימות החול דכשזוכר לקדש את יום השבת מקיים מצות עשה דזכור את יום השבת לקדשו, וכדאיתא ברמב"ן (על התורה, שם) וכעין תפילין שיוצא האדם ידי חובתו בהנחתו פעם אחת, וכשמניחו שוב מקיים שוב מ"ע מה"ת הגם שאין חובה עליו להניחו, וכן באכילת מצה בליל ראשון דפסח להרמב"ם ודעימיה, דהגם שחובתו הוא על כזית אחד, מ"מ מקיים מ"ע מה"ת כשאוכל עוד כזיתים, וכ"ה מצות זכור את יום השבת לקדשו בשו"ת חת"ס סי' ט"ו, וכ"מ מדברי השל"ה דלעיל הערה 1), והשתא דאתינו להכא, שוב אפשר לומר דאעפ"י שאדם מכיו